

УДК 811.111'367.628:811.161.2'367.628

Руслан Гаськевич, викладач кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВИГУКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячується вивченню комунікативно-прагматичних особливостей вигуків сучасної англійської мови у порівнянні з їх еквівалентами у сучасній українській мові. У статті досліджуються різні типи вигуків, які є мовною складовою значної частини мета-комунікативних сигналів та набувають власної іллокутивної сили, адже використовуються у різних фазах мовленнєвого спілкування.

Ключові слова: вигук, мовленнєва комунікація, вигуки-директиви, вигуки-експресиви, прагматичне варіювання, іллокутивний синкретизм.

Літ. 9.

Руслан Гаськевич, преподаватель кафедры практики английского языка
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ВОЗГЛАСЫ В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящается изучению коммуникативно-прагматических особенностей междометий современного английского языка в сравнении с их эквивалентами в современном украинском языке. В статье исследуются различные типы возгласов, которые являются языковой составляющей значительной части метакоммуникативных сигналов и приобретают собственную иллокутивную силу, ведь используются в различных фазах речевого общения.

Ключевые слова: возглас, речевая коммуникация, возгласы-директивы, возгласы-экспрессивы, прагматическое варьирование, иллокутивный синкретизм.

Ruslan Haskevych, Lecturer of English Practice Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

ENGLISH AND UKRAINIAN INTERJECTIONS

The article is devoted to the study of communicative, pragmatic peculiarities of the interjections of the modern English language in comparison with their equivalents in the modern Ukrainian language. It deals with the classification of interjections, which are the linguistic components of a significant part of the metacommunicative messages and the interjections acquire their own illocutionary force, because they are used in various speech communication phases.

Keywords: an interjection, speech communication, interjections-directives, interjections-expressions, pragmatic variation, illocutionary syncretism.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю системних досліджень особливостей вигуків сучасної англійської мови, які відіграють значну роль у вираженні індивідуального, суб'єктивного ставлення мовця до ситуації, до об'єктивного світу, у вираженні почуттів та волевиявлень мовця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням вигуків займалися чимало російських та українських лінгвістів, зокрема: О.С. Кубрякова, А.А. Григорян, Л.В. Щерба, О.М. Пешковський, О.О. Потебня, В.Г. Костомаров, В.В. Виноградов, О.О. Шахматов, Ф.Ф. Фортунатов та інші.

У західноєвропейському мовознавстві вивченню вигуків присвячені праці Ш. Баллі, Ж. Вандріеса, Г. Пауля, Л. Теньєра, О. Єсперсена, С. Грінбаума, Дж. Ліча, Й. Свартвіка, А. Вежбицької, Е. Гоффмана Т. Уортона та інших.

Підсумовуючи всі погляди на вигуки можна представити так:

1. Вигуки не є окремою частиною мови (О.О. Потебня, О.М. Пешковський, Ш. Баллі, Ж. Вандрієс).
2. Вигуки – це частина мови (Л.В. Щерба).
3. Вигуки посідають особливе місце в системі частин мови і перебувають поза їх поділом на повнозначні й службові (Ф.Ф. Фортунатов, О.О. Шахматов, В.В. Виноградов, І. Мещанінов).
4. Вигуки є службовою частиною мови (О. Єсперсен).
5. Вигуки належать до повнозначних частин мови, але посідають серед них особливе місце (Ю.С. Маслов).
6. Вигуки належать до сфери мовлення (Л.І. Ібраєв).
7. Вигуки перебувають поза сферою лінгвістики, виконуючи певні соціокомунікативні функції (Е. Гоффман).

На підставі проведеного аналізу англійських вигуків ми поділяємо думку тих вчених, (В.В. Виноградов, І.І. Мещанінов, Ф.Ф. Фортунатов, О.О. Шахматов), які вважали, що вигуки – це самостійна частина мови, що перебуває поза поділом слів на повнозначні та службові, посідає особливе місце в системі частин мови, а у мовленні є еквівалентами речень, цілених висловлень.

Метою дослідження є розгляд комунікативно-прагматичних особливостей вигуків сучасної англійської мови, а також аналіз особливостей їх перекладу на українську мову.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- здійснити класифікацію вигуків за прагматичними особливостями;
- схарактеризувати вигуки;
- проаналізувати специфіку вигуків з конвенційно-обумовленим та контекстуально-обумовленим прагматичним значенням;
- описати вигуки у контексті мовленнєвих актів та дискурсу, виявити притаманні їм значення;
- розглянути особливості перекладу англійських вигуків та їх українські еквіваленти.

Об'єктом дослідження є англійські та українські вигуки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вигуки англійської мови становлять мовну універсальність, оскільки є граматичною категорією, властивою більшості мов світу. Вигуки безпосередньо пов'язані з прагматичною інформацією, тобто комунікативність у них висувається на перший план, тому що семантика більшості вигуків виявляється в процесі комунікації.

За синтаксичними характеристиками вигуки утворюють дві групи:

1. Однослівні вигуки, тобто вигуки, що складаються з одного слова;
2. Дво- та багатослівні вигуки, тобто вигуки, що складаються з двох і більше слів.

Однослівні вигуки поділяються на:

1.1. Первісні, непохідні вигуки. Це вигуки, що виникли давно і обслуговують емоційну сторону життя людини. Вони не пов'язані з певною частиною мови. Наприклад: *Ah! Aha! Aye! Bah! Chut! Oh! Phew!* Це прості знаки емоційного та вольового вираження, які здебільшого походять від емоційних викриків, що супроводжують рефлекси організму на зовнішні подразнення. Ці вигуки характеризуються фонетичною оформленістю. Всі вони фіксуються словниками з позначкою *вигук*. До них належать також вигуки, що виступають як сполучення двох чи кількох

первісних вигуків: *Ah-a-a-ah! Ah-h-h! Er-er-er! M-m-m!*

1.2. Похідні, вторинні вигуки. До них належать вигуки, що беруть початок від повнозначних частин мови, які втратили притаманну їм синтаксичну функцію, трансформувалися в іншу граматичну одиницю, втратили здатність до формоутворення і перетворилися на застигли незмінні формули. За своїми семантичними характеристиками вони стали виразниками різних емоцій та волевиявлень. Це такі вигуки як: *Excuse! Greetings! Help! Horror! Please! Surprise! Thanks!* Наприклад: "...rather embarrassed and touched: "No, **please, please!**"", де *Please!* є вигуком і виражає подяку з відтінком зняковіння. Деякі з похідних, вторинних вигуків, що генетично беруть свій початок від повнозначних слів, десемантизуються. Наприклад, іменник *fiddlesticks*, що позначає смичок для гри на скрипці, і вигук *Fiddlesticks!* зі значенням *Нісенітниця!*. Саме з таким значенням цей вигук фіксує словник *Longman* з позначкою *вигук*. Пор. також *swell* – іменник зі значенням узвишшя, хвилювання та ін., і вигук *Swell!*, що виражає радість, здивування тощо.

Серед похідних вигуків виділяються наступні:

Однослівні вигуки, запозичені англійською мовою з інших мов: *Alleluia! Ave! Eureka! Kaput! Mayday! Vivat!* тощо. Такі запозичені вигуки характерні й для інших індоєвропейських мов. Пор.: в українській мові – *Алло! Караул! Браво! Полундра!*; в російській – *Алло! Амба! Баста! Бис! Марш! Мерсу!*; у французькій – *Veni, vedi, veci! Sic!*; у німецькій – *Fiasco! Fiat!* [8, 7].

Дієслівні вигуки, наприклад: *Oops! I nearly dropped my cup of tea!*, де *Oops!* є показником миттєвої і несподіваної дії. Такі вигуки неоднозначно характеризуються різними дослідниками. Одні дослідники вважають ці одиниці імперативною формою дієслова, а інші – вигуками. Не розглядаючи всіх поглядів, слід відзначити, що такі слова є вигуками, оскільки вони повністю втрачають первісне лексичне значення, позначають не конкретні, а миттєві й несподівані дії. Крім того, в них яскраво виявляється експресивність, про що свідчить фіксація їх у словнику з позначкою *вигук* [2а, 36].

Вигуки, до складу яких входить два і більше слова складаються з кількох підгруп:

- Вигуки, до складу яких входять мовні одиниці, що являють собою сполучення з двох і більше слів. Ці вигуки є непервісними, вторинними, похідними. Такі словосполучення переходять до класу вигуків як готові мовленнєві одиниці, при цьому вони ресемантизуються й

набувають цілісного вигукового значення, яке не виводиться, на відміну від вільних словосполучень, з семантики складових одиниць. Їхньою характерною особливістю є те, що вони можуть вживатися і як вільні словосполучення, і як вигукові висловлення, наприклад: *Oh, today is a really good morning*, де *good morning* є вільним словосполученням і виконує роль члена речення–присудка; та *Good morning!* як вираження, що використовується під час зустрічі, або коли вас зустрічає хто-небудь вранці, наприклад: “*Good morning, sir!*” У словосполученні *So long!* всі слова повністю десемантизувалися й позначають *Бувай! До побачення!*, наприклад:

“*Well, so long, little boy*”, *Riply cried hilariously.*

“*Oh, shut up! So long, Elwood*”.

“*So long, Basil!*”.

- Вигуки, що є реченнями й фразеологічними зворотами характеризуються тим, що сприймаються як специфічна форма єдиної лексики: *Well, I never! You don't say so!* Це стосується й фразеологічних зворотів, у яких окремі компоненти вже повністю десемантизувалися: *Go and jump in the river!* До таких вигуків належать й запозичені словосполучення, наприклад: *Allez apote!* *Cherchez la femme!*

Вигуки з **конвенційно-обумовленим** прагматичними значеннями мають загальнономовні значення. Вони притаманні вигукам, семантичні функції яких спеціалізовані, тобто однозначні. Вони об'єднуються спільним прагматичним значенням, утворюють прагмасемантичні ряди, тобто ряди вигуків, що перебувають між собою у відносинах семантичної тотожності, але відрізняються сферами й умовами вживання. Серед вигуків з конвенційно-обумовленим прагматичним значенням виділяють вигуки-директиви й вигуки-експресиви.

Вигуки-директиви вживаються в директивних мовленнєвих актах, актах спонукання, в яких мовець висловлює свою волю, спрямовану на виконання певної дії. Враховуючи сферу вживання, виділяються групи одиниць за колом діяльності, за об'єктом діяльності, за суб'єктом діяльності. Вони функціонують як: 1) військові накази й команди (*Shoulder arms!*); 2) морські команди (*All hands on deck!*); 3) спортивні команди (*Ready! Steady! Go!*); 4) команди й розпорядження, що використовуються в деяких професійних жаргонах і під час спільної трудової діяльності: а) у кіно й на радіо (*Action!*); б) у цирку (*Allez!*); в) під час спільної праці, піднятті вантажів тощо (*Heave ho!*); г) під час спільного співу, танців тощо (*All together now!*). Зазначені вигуки об'єднуються в одну

групу, оскільки їхньою іллокутивною силою є лаконічне вираження рішучої волі мовця, який не припускає заперечення, і має, як правило, вищий соціальної статус.

Другу групу становлять вигуки з іллокутивною силою спонукання до дії, які об'єднуються спільною іллокутивною метою – спонукання слухача виконати волю мовця. Вони характерні для неофіційних ситуацій спілкування комунікантів симетричного й асиметричного соціального статусу і поділяються на спонукання до: 1) дії (*Come on!*); 2) швидшого виконання розпочатої дії, швидшого її завершення (*Shake a leg!*); 3) дії, які вживаються у звертаннях до дітей (*Hush-a-bye-bye!*). Відмінність цих двох груп вигуків полягає в ступені категоричності висловлення, ситуації спілкування комунікантів. Всі вигуки цих груп належать до наказових, імперативних мовленнєвих актів.

До вигуків-директивів належать і одиниці з іллокутивною силою спонукання до припинення дії. Вони поділяються на підгрупи вигуків зі значенням: 1) вимоги мовця залишити його у спокої (*Bertie, lay off, lay off! For pity's sake, lay off!*); 2) припинення вчинення дії (*Basta!*); 3) прохання не поспішати (*Hold it! They're still in the hall, we might be able to hear something*); 4) припинення розмови на певну тему, вимоги замовкнути (*Sssh! There's someone moving inside. You'll have to go*). Іллокутивною силою наступної групи директивних вигуків є попередження, застереження. (*One! Two! Look out!*). Більша частина одиниць цих груп стилістично маркована [7, 88].

Іллокутивною метою наступної групи є вираження жалю, співчуття, чуйного ставлення до чужого горя, страждання, спроба своїм співчутливим ставленням заспокоїти, полегшити його, вселити адресатові бадьорість, упевненість (*Now come...you must not feel sorry for yourself*).

Окремими мовленнєвими актами є вигуки, які містять згоду на щось. Це є: 1) стверджувальна відповідь, позитивна реакція на певну ситуацію, дозвіл (*May I borrow your paper? – By all means!*); 2) вираження взаємної домовленості, згоди (*I'll handle it. – Okay!*); 3) вираження однаковості думки, однакості (*You do not usually take this class? – Quite correct!*).

Вигуки з іллокутивною силою заперечення, незгоди поділяються на дві підгрупи: 1. Вигуки, що виражають заперечну відповідь на прохання, пропозицію, ввічливу й емоційну відмову, заборону (*Will you lend me J5? – Nothing doing!*). 2. Вигуки, що виражають незгоду, розбіжність, несходження думки мовця з думкою

співрозмовника (*What kind of someone else? – Some kind of fink. – Rubbish!*).

Важливу роль у мовленні виконують **вигуки-експресиви**, що є складовою частиною експресивних мовленнєвих актів, які, виражаючи емоційний стан, включають формули соціального етикету. Мовленнєвий етикет диктує норми мовленнєвої поведінки.

Серед формул мовленнєвого етикету виділяються:

1. Вигуки-привітання [*greeting*], які вживаються як самостійно, так і як засіб організації мовленнєвого спілкування. Вжите самостійно, привітання виконує функцію простого акту ввічливості: *Good afternoon/day/evening!*; *Hello! Hi! How do you do!* та інші. Вигуки-привітання об'єднуються спільним прагматичним значенням, утворюючи прагмасемантичні ряди, під якими розуміються ряди вигуків, що перебувають між собою у відношеннях семантичної тотожності, але розрізняються сферами й умовами вживання в мові: *Good afternoon! – Hello! – Hi!*

2. Вигуки-привертання уваги [*attention attractant*]: *Hey! Hi there! Attention! I say! Listen!* та інші. Вони використовуються для встановлення й відновлення мовленнєвого контакту як із знайомими, так і з незнайомими, для підтримання контакту або стимулювання уваги.

3. Вигуки-заповнювачі пауз [*pause filler*]: *M...er...! You know!* та інші. Вживаючи їх, мовець виграє час, обмірковуючи зміст висловлення і одночасно даючи змогу співрозмовникові зрозуміти, що висловлення ще не завершено.

4. Вигуки-прощання [*farewell*]. Серед них виділяються вигуки, які безпосередньо вживаються під час прощання: *Bye!* і вигуки, які є одночасно і привітаннями, і прощаннями *Hello! Hi!* Як прощання використовують вигуки-побажання добра, вдачі: *All the best! Bon voyage!*; вигуки-попередження, що містять прохання бути уважним, обережним: *Take care!*; вигуки-вказівки на наступну зустріч: *Till tomorrow/the next time!* та інші. Об'єднуються вони спільною іллокутивною силою прощання і вживаються з метою припинити мовленнєву взаємодію.

5. Вигуки-вибачення [*apology*]: *I'm sorry! Pardon me! Excuse me!*; до них належать: вигуки, в яких міститься визнання своєї провини: *My fault!*; вигуки-прохання не ображатися: *No hard feelings!*; вигуки, в яких міститься обіцянка не повторювати своїх слів, дій: *I won't do/say it again!*

6. Вигуки-подяка [*gratitude*]. Вони є невід'ємною частиною мовленнєвого етикету: *Thank you/thanks! You shouldn't have!* тощо.

Дотримання максими скромності, що входить до принципу ввічливості, визначає семантичний зміст пропозиції мовленнєвого акту-відповіді на подяку: *It's no trouble! It's nothing! That's OK! No problem!* тощо.

7. Окремою групою є висловлення з іллокутивною силою привітання [*congratulation*]. До них належать не тільки привітання, але й такі ритуалізовані жанри, як тости, подяки, співчуття, запрошення тощо: *Merry Christmas! Happy birthday (to you)! Welcome!* тощо. Благопобажання виконують різні функції в мовленнєвому спілкуванні: 1) завершення мовленнєвої взаємодії разом з прощанням або замість нього – *All the best!*; 2) побажання добра, успіху під час привітання з святами чи якимись подіями в житті, або успіху в розпочатій справі; побажання смачного тощо: *Bless you!*

Вигуки-тости близькі за своєю іллокутивною силою до благопобажань. За семантикою пропозиційного змісту вони поділяються на підгрупи зі значенням: 1) побажання добра, здоров'я, успіху присутнім: *Cheers! Our health! Your health!* тощо; 2) симпатії, добрих почуттів до присутніх: *Good luck!* тощо; 3) побажання успіху відсутнім: *Absent friends!*; 4) спогадів про минуле: *To the good past!*; 5) пропозиції випити до дна: *Bottoms up!*; 6) пропозиції підняти останній тост: *One for the road!* [7, 89].

Висновки. Вигук – це мовний знак, незмінне за формою слово, ізольоване в реченні знаками пунктуації, яке самостійно утворює цілу фразу, не поєднуючись з іншими реченнями (фразами); позбавлений номінативної функції; наділений загальнозрозумілим значенням (це контекст на письмі й інтонація в усному мовленні); служить для вираження волевиявлень та живої емоційної реакції на поведінку співрозмовника або навколишню дійсність; його динамізм і експресивність виявляються в діалектичній єдності почуттєвого та інтелектуального; як особливий розряд слів, вигук – на відміну від інших частин мови – характеризується відсутністю спеціальних граматичних показників.

Вигуки англійської мови є особливим розрядом мовленнєвих знаків. Вони становлять мовну універсалію, оскільки є граматичною категорією, властивою більшості мов світу. Вигуки безпосередньо пов'язані з прагматичною інформацією, тобто комунікативність у них висувається на перший план, тому що семантика більшості вигуків виявляється в процесі комунікації. Вигукові словосполучення і речення характеризуються семантичною неподільністю, становлять цілісну одиницю, незважаючи на

складений характер і навіть роздільнооформленість. Всі вони можуть бути самостійними висловленнями, що й об'єднує їх з вигуками.

Вигуки функціонують: а) у контексті експресивних мовленнєвих актів, до яких належать акти привітання й прощання, вдячності, вибачення й відповіді на них, благопожання, тости; б) у контексті директивних мовленнєвих актів, у яких міститься вимога тиші, підкорення, вислови, що побутують у професійних жаргонах, і одиниці, що використовуються для впливу на дітей та тварин. Первісні прагматичні значення цих висловлень зумовлюють прагматичні значення вигуків.

Вигуки англійської мови можуть прагматично варіювати, що пов'язане з їхньою потенційною й синхронною прагматичною багатозначністю, зумовленою їхньою здатністю до реалізації кількох прагматичних значень у різних і одних і тих самих мовленнєвих контекстах функціонування. Прагматичне варіювання вигуків пов'язане з їхнім позиційним варіюванням. Вигукам властивий іллокутивний синкретизм, пов'язаний з тим, що вигуки можуть одночасно виражати кілька прагматичних значень, що нерідко спостерігається при транспонуванні іллокутивної сили одиниць однієї групи в іншу. Прагматичне варіювання та прагматичний синкретизм, як правило, притаманні вигукам з конвенційно-обумовленим значенням – вигукам-директивам та вигукам-експресивам.

Відношення прагматичного узгодження з іншими одиницями висловлення й, ширше, дискурсу властиві різним типам вигукових висловлень у різних за своєю іллокутивною силою висловленнях. Відношення прагматичного узгодження є важливим для вираження інтенції мовця, ступеня впливу на адресата, додержання принципу кооперативності спілкування, зв'язку з етикетною стороною спілкування. Особливість прагматики вигукових висловлень, їхня здатність вступати у відношення прагматичного узгодження чи неузгодження з іншими частинами дискурсу має істотне значення з точки зору закономірностей організації міжособистісного спілкування, опис якого правомірно проводити з урахуванням не тільки комунікативно-прагматичних типів висловлень, але й інтеракціональних дій.

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод: [монографія] / Л.С. Бархударов – М., “Международ. отношения”, 1975. – 236 с.

2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видав. центр “Академія”, 2004. – 344 с.

3. Бойко Н.І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексико-графічний і функціональний аспекти: [монографія] / Н.І. Бойко. – Ніжин: ТОВ “Видавництво Аспект-Поліграф”, 2005. – 552 с.

4. Використання вигуків в організації мовленнєвої діяльності // Іноземні мови. – 1997. – № 2. – С. 40 – 51.

5. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови: [монографія] / І.Р. Вихованець. – К.: Університетське видавництво “Пульсари”, 2004. – 400 с.

6. Гаценко І.О. Класифікація звуконаслідувальних слів за їх семантичними ознаками (на матеріалі англійської мови) // Вісник КДЛУ. Серія Філологія. – 2003. – Т. 5. – № 1. – С. 87 – 91.

7. Каптюрова О.В. Вигуки сучасної англійської мови (системний та дискурсний аспекти): Автореф. дис. канд. філол. наук. – К., 2005. – 13 с.

8. Комунікативноорганізуюча роль вигуків англійської мови // Мова у соціальному і культурному контексті: Зб. наук. праць. – К.: Логос, 1997. – С. 43 – 48.

9. Оришечко Т.А. Переклад англійських вигуків українською мовою / Т.А. Оришечко // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 26, ч. 2. – С. 392 – 396.

Список лексикографічних джерел

1а. Великий сучасний англо-український українсько-англійський словник-довідник: 80 000 слів та виразів сучасної англійської і української мови / Укладач С.Д. Романов. – Донецьк: ТОВ ВКФ “БАО”, 2008. – 512 с.

2а. Медведева Л., Холден Н. Англо-український словник: Мовленнєві ідіоми, вигуки, звуконаслідування – К.: Дніпро, 2003. – 536 с.

3а. Longman Dictionary of Contemporary English. – Italy: Longman dictionaries, 2009. – 2081 p.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2014

